

Aktywizacja społeczna jako element polityki senioralnej

Social activation as an element of senior policy

Magdalena Boczowska*, Anna Lada**

Abstrakt

Istota starzejącego się społeczeństwa to wyzwanie dla wielu krajów europejskich w tym Polski. Coraz większy odsetek osób w wieku poprodukcyjnym skłania do refleksji nad zmianami systemowymi, dzięki którym seniorzy będą mogli być nadal aktywni społecznie. Naprzeciw tym oczekiwaniom wychodzi polityka senioralna z różnorodnymi narzędziami aktywizującymi. W niniejszym artykule dokonano charakterystyki seniorów, wskazano zakres definicyjny aktywności i opisano szereg różnorodnych form aktywizujących osoby starsze, w tym: Program Aktywności Społecznej Osób Starszych, Program Senior+, Program Solidarność Pokoleń, Program „60+ kultura”, Uniwersytet Trzeciego Wieku, Lubelska Szkoła Superbabci i Superdziadka.

Abstract

The essence of an aging society is a challenge for many European countries, including Poland. An increasing percentage of people in the post-working age is inclined to reflect on systemic changes, thanks to which seniors will be able to continue to be socially active. Opposite these expectations is emerging a senior policy with a variety of activating tools. This article describes seniors' descriptions, defines the scope of activity and describes a number of various forms activating older people, including: Senior Social Activity Program, Senior+ Program, Solidarity of Generations Program, „60+ culture” Program, University of the Third Age, Lublin Super Grandma's and Super Grandpa's school.

---

* Zakład Metodologii Nauk Pedagogicznych, Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (magdalena.boczowska@poczta.umcs.lublin.pl).

** Zakład Pracy Socjalnej, Instytut Pedagogiki, Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (anna.lada@poczta.umcs.lublin.pl).

Słowa kluczowe: polityka senioralna, senior, aktywność, gerontologia, uniwersytet trzeciego wieku, starość, społeczeństwo

Keywords: senior politics, senior, activity, gerontology, university of the third age, old age, society

Wstęp

Zmiany w strukturze demograficznej społeczeństw zachodzące na przestrzeni ostatnich lat ukazały, jak ważną i liczną grupą społeczną są osoby starsze. Wraz z wydłużaniem się średniej długości życia kobiet i mężczyzn oraz prognozami demograficznymi w Polsce zachodzi potrzeba szczególnej troski o te osoby oraz uwagi względem nich, a także zabezpieczenia możliwości ich aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Mając na uwadze dobro seniorów, warto przyjrzeć się bliżej programom i działaniom organizowanym na ich rzecz w różnych środowiskach. Celem autorki niniejszego opracowania jest zatem zarówno przedstawienie założeń terminologicznych dotyczących starzenia się oraz starości, jak i wskazanie wybranych projektów i działań społecznych skierowanych do seniorów. Przygotowując niniejszy tekst, zastosowano metodę Desk Research, a więc analizę dostępnych opracowań statystycznych i teoretycznych. Główne pytanie badawcze determinujące powstanie niniejszego opracowania brzmi: Czy istnieją – a jeśli tak, to jakie – programy aktywizujące społecznie seniorów?

Formy aktywizacji społecznej

Starość, zgodnie z zakresem definicyjnym Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), obejmuje cztery wymiary: fizyczny, psychiczny, duchowy i społeczny. W wymiarze fizycznym czy biologicznym starzenie rozumiane jest jako proces naturalny; są to zmiany w organizmie człowieka przebiegające w indywidualnym tempie, powodujące wyciszenie procesów życiowych jednostki¹. Płaszczyzna psychiczna z kolei obejmuje wiele zmian zachodzących w sferze osobowości i inteligencji. Do niedawna starzenie się osobowościowe i intelektualne utożsamiane było z deficytem, stratą i brakiem. Jednak współczesne teorie starzenia się wskazują, iż zadania rozwojowe stoją przed człowiekiem na każ-

¹ W. PĘDICH: *Procesy starzenia się człowieka*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej. Podręcznik dla lekarzy i studentów*. Red. T. GRODZICKI, J. KOCEMBA, A. SKALSKA. Gdańsk 2006, s. 4.

dym etapie życia, również w okresie starości². Kolejny aspekt starości związany jest z wymiarem duchowym, czyli zdolnością człowieka do zrozumienia samego siebie. „Dobrze ukształtowana i rozwinięta duchowość może służyć osobie starszej w zrozumieniu sensu przemijania i umierania, co wraz z upływem lat nabiera ogromnego znaczenia. Uświadomienie przez człowieka celu i istoty egzystencji pozwala na pogodzenie się z losem i szukanie pozytywnych aspektów dnia codziennego”³. Ostatni, społeczny, wymiar starzenia się, obejmuje wyciszenie lub rezygnowanie z wybranych ról społecznych, a uaktywnianie się w innych. Do najczęstszych ról, w jakich funkcjonują osoby starsze, zalicza się role: rodzinną (małżonek, rodzic, babcia/dziadek, ale też opiekun rodziców), zawodową, towarzyską (najczęściej rówieśników), członka wspólnoty lokalnej, członka wspólnoty religijnej, obywatela⁴. Zmiana aktywności seniorów dotyczy wielu sytuacji i zdarzeń indywidualnych, jak: a) procesy związane ze zdrowiem – w konsekwencji starzenia się i chorób może dojść do braku samodzielności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych, przyjęcia roli osoby zależnej; b) przejście na emeryturę i wycofanie się z aktywności zawodowej, a w konsekwencji obniżenie statusu materialnego, co z kolei może prowadzić do degradacji społecznej, czy c) stresujące wydarzenia życiowe. Ludzie starsi są traktowani stereotypowo, bywa, że uważa się je za osoby niepotrzebne, przeszkadzające i utrudniające funkcjonowanie w świecie, gdzie dominuje kult młodości, rozwoju i dobrobytu finansowego⁵. Te między innymi sytuacje wskazują na problem marginalizacji i dyskryminacji ludzi starszych w Polsce. Wykluczeni z życia społecznego seniorzy bardzo często borykają się z izolacją i samotnością, zarówno w wymiarze fizycznym, ponieważ ich współmałżonkowie, przyjaciele czy partnerzy odchodzą, jak i w wymiarze moralnym, kiedy to pozostają osamotnieni w swoich poglądach, przeświadczeniach i wyznawanych wartościach. Zmiany w przestrzeni, industrializacja i urbanizacja również przyczyniły się do rozluźnienia wspólnot lokalnych, co w konsekwencji rodzi poczucie opuszczenia w wymiarze społecznym⁶.

Liczne opracowania statystyczne wskazują, iż na przestrzeni najbliższej dekady liczba osób starszych w polskim społeczeństwie znacznie wzrośnie. Z Memoriału Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” wynika, że liczba osób w wieku emerytalnym w Polsce zwiększy się z 5,9 mln w 2005 roku do 9,6 mln w 2030

² N. PIKUŁA: *Senior w przestrzeni społecznej*. Warszawa 2013, s. 33.

³ Ibidem, s. 57.

⁴ B. SZATUR-JAWORSKA: *Fazy starości w cyklu życia człowieka — ogólna charakterystyka*. W: *Podstawy gerontologii społecznej*. Red. B. SZATUR-JAWORSKA, P. BŁĘDOWSKI, M. DZIĘGIELEWSKA. Warszawa 2006, s. 55—56.

⁵ B. TOBIASZ-ADAMCZYK: *Społeczne aspekty starzenia się i starości*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii...*, s. 37.

⁶ A. LESZCZYŃSKA-REJCHERT: *Człowiek starszy i jego wspomaganie — w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn 2010, s. 58.

roku, co może oznaczać wzrost liczebności tej grupy osób o 62%⁷. Prognozy Głównego Urzędu Statystycznego pokazują, że w 2020 roku niemalże 1/4 Polaków (24%) osiągnie wiek emerytalny, a przeciętna długość życia kobiety przekroczy osiemdziesiąt lat, mężczyzny z kolei siedemdziesiąt trzy lata⁸. W świetle prognoz opracowanych przez Eurostart szacuje się, że „do 2035 roku liczba ludności krajów unijnych zwiększy się o 5,1% (z 499 mln w 2010 roku, do 521 mln), natomiast liczba ludności Polski zmniejszy się o 5,2%. Jednocześnie populacja osób w wieku 80 lat i więcej zwiększy się o 88% w krajach unijnych, a o 143% w Polsce”⁹.

W kontekście tego typu prognoz podjęto dyskusje w różnych gremiach, zarówno naukowych, jak i politycznych, by zastanowić się nad miejscem seniorów w społeczeństwie i stworzyć im takie warunki, aby mogli aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym w wymiarze lokalnym, regionalnym czy ogólnokrajowym. Działania te mają sprawić, by osoby starsze nie czuły się grupą dyskryminowaną czy marginalizowaną.

Pojęcie aktywności tożsame jest ze zdolnością człowieka do działania, należy zatem ujmować je w kategorii umiejętności. To czynność pozwalająca na zaspokajanie potrzeb człowieka w wymiarze zarówno biologicznym, jak i społecznym. Aktywność umożliwia kontakty z innymi, daje satysfakcję, ułatwia wywiązywanie się z ról społecznych. Jak zauważają Barbara Gryglewska i Barbara Wizner, pomyślnie starzenie się wiąże się z osiągnięciem sędziwego wieku w dobrym zdrowiu, z wysoką sprawnością intelektualną oraz fizyczną¹⁰, a także z zachowaniem kontaktów społecznych i towarzyskich¹¹. Tak rozumiana aktywność może być rozpatrywana w trzech płaszczyznach: jako działalność formalna, nieformalna i samotnicza. Zdaniem Małgorzaty Dzięgielewskiej aktywność formalna skupia się wokół stowarzyszeń społecznych, wolontariatu, działalności politycznej oraz w pracach na rzecz środowiska lokalnego. Aktywność nieformalna odzwierciedla kontakty z rodziną, znajomymi, rówieśnikami, sąsiadami. Aktywność samotnicza z kolei to spędzanie czasu na czytaniu, rozwijaniu własnych zainteresowań czy oglądaniu telewizji¹². Na wielką wartość aktywności zwróciła również uwagę Barbara Bień, stwierdzając, iż jej brak jest przyczyną wielu

⁷ M. KLEIBER: *Memoriał Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN dla najwyższych władz Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie programu działań na rzecz poprawy sytuacji ludzi w starszym wieku*. Warszawa 2008 — <http://www.prognozy.pan.pl/index.php/component/content/article?id=64:starzenie-sie-spoleczenstwa> (dostęp: 30.05.2018).

⁸ N. SZCZUCKA-KUBISZ: *Z raportów ONZ — jesteście coraz starsi*. „Wiedza i Życie” 2000, nr 6, s. 56—57.

⁹ S. STEUDEN: *Psychologia starzenia się i starości*. Warszawa 2011, s. 17—18.

¹⁰ B. GRYGLEWSKA: *Prewencja gerontologiczna*. W: *Podstawy gerontologii...*, s. 47—52.

¹¹ B. WIZNER: *Prewencja gerontologiczna*. W: *Podstawy gerontologii...*, s. 53—59.

¹² M. DZIĘGIELEWSKA: *Aktywność społeczna i edukacyjna w fazie starości*. W: *Podstawy gerontologii...*, s. 160—164.

deficytów: izolacji społecznej, samotności, pogłębiającej się niepełnosprawności, a w skrajnych przypadkach nawet śmierci¹³.

Tym właśnie oczekiwaniom usiłują sprostać twórcy założeń polityki senioralnej. To ten element polityki społecznej, który w sposób szczególnie skierowany jest do seniorów w przestrzeni społecznej. Jak wskazuje Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, „polityka senioralna jest to ogół celowych działań organów administracji publicznej wszystkich szczebli oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się. Celem polityki senioralnej w Polsce będzie wspieranie i zapewnienie możliwości aktywnego starzenia się w zdrowiu oraz możliwości prowadzenia w dalszym ciągu samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia, nawet przy pewnych ograniczeniach funkcjonalnych”¹⁴.

Aktywność społeczna osób starszych stanowi jeden z kluczowych elementów polityki senioralnej i realizuje się w różnorodnych działaniach podejmowanych na szczeblu ogólnopolskim, ale też regionalnym czy lokalnym, do których zaliczyć można:

- Program Aktywności Społecznej Osób Starszych,
- Program Senior+,
- Program Solidarność Pokoleń,
- Program „60+ kultura”,
- uniwersytet trzeciego wieku,
- Lubelska Szkoła Superbabci i Superdziadka.

Program Aktywności Społecznej Osób Starszych

Kluczem do zapoczątkowania prac nad drugą edycją Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014—2020 były doświadczenia z pierwszej edycji Programu, jak i szeroko pojęta współpraca ze środowiskiem, któremu los seniorów nie jest obojętny. Do dialogu dołączyli przedstawiciele sektora pozarządowego, przedstawiciele środowiska akademickiego i eksperci ze środowiska pracodawców. Głównym celem twórców Programu jest podmiotowe ujęcie tej kwestii społecznej, dzięki czemu możliwe będzie stworzenie narzędzia odpowiadającego potrzebom i możliwościom seniorów. Dzięki

¹³ B. BIENIŃ: *Proces starzenia się człowieka*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii...*, s. 42—46.

¹⁴ Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014—2020. Załącznik do uchwały Nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014—2020 (M.P. 2014, poz. 118).

realizacji założonych działań seniorzy mogą liczyć na poprawę jakości życia, tak by aktywność społeczna przyczyniała się do ich godnego starzenia się.

„Aktywność jest jednym z niezbędnych warunków starzenia się w zdrowiu. Doniosłą rolę w tym procesie odgrywa także współpraca i integracja zarówno wewnątrz-, jak i międzypokoleniowa. Program zakłada działania jednocześnie w czterech obszarach obejmujących aktywność społeczną seniorów. Opiera się na następujących priorytetach:

Priorytet I. Edukacja osób starszych — obejmuje działania mające na celu rozwój oferty edukacyjnej skierowanej do seniorów, wykorzystanie potencjału wzajemnego uczenia się, rozwój innowacyjnych form edukacji, w tym nieformalnej i pozaformalnej, promowanie tzw. wolontariatu kompetencji;

Priorytet II. Aktywność społeczna promująca integrację wewnątrz- i międzypokoleniową — zakłada rozwój różnych form aktywności osób starszych przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury społecznej (takich jak np. biblioteki publiczne, domy kultury) oraz włączenie do wspólnych działań młodszego pokolenia, co pozwoli na budowanie wzajemnego zrozumienia oraz rozwój umiejętności społecznych;

Priorytet III. Partycypacja społeczna osób starszych — działania na rzecz zwiększenia udziału osób starszych w życiu publicznym, społecznym, gospodarczym, kulturalnym i politycznym, co przyczyni się do rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Bardzo istotną rolę odgrywają w tym zakresie organizacje reprezentujące interesy i potrzeby osób starszych, które sprzyjają ich zaangażowaniu w życie lokalnych społeczności, jak np. rady seniorów działające przy samorządach.

Priorytet IV. Usługi społeczne dla osób starszych — działania służące rozwojowi różnych form wsparcia poprzez zwiększenie dostępności i podniesienie jakości usług społecznych dla osób starszych. Kluczowe znaczenie ma tutaj tworzenie lokalnych sieci wsparcia opartych na działaniach wolontariuszy w celu tworzenia środowiska samopomocy¹⁵.

Program Senior+

Program wieloletni „Senior+” jest jednym z projektów Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej na lata 2015—2020 skierowany do jednostek samorządu terytorialnego. Kluczowym zadaniem realizowanym w ramach programu jest „zwiększenie aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym seniorów

¹⁵ <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos/> (dostęp: 30.05.2018).

poprzez rozbudowę infrastruktury ośrodków wsparcia w środowisku lokalnym oraz zwiększenie miejsc w placówkach »Senior+« przy dofinansowaniu działań jednostek samorządu w rozwoju na ich terenie sieci Dziennych Domów »Senior+« i Klubów »Senior+«. Program polega na wsparciu tworzenia placówek typu »Senior+«, w tym Dziennych Domów »Senior+« i Klubów »Senior+« przez jednostki samorządu, których strategię rozwoju pomocy społecznej uwzględniają rozwój infrastruktury dla osób starszych lub w których brak jest innej infrastruktury pomocy społecznej tego typu¹⁶.

Działalność Klubu „Senior+” opiera się na wspieraniu aktywności seniorów i angażowaniu ich do działań samopomocowych czy wolontarystycznych. Głównym zadaniem jest ukazanie, iż mimo wieku seniorzy mogą pomagać innym, być wsparciem dla nich oraz swoja postawą mogą motywować innych do włączenia się w działalność na rzecz słabszych.

Dzienny Dom „Senior+” to placówka świadcząca usługi na rzecz osób starszych, pracująca w wymiarze ośmiogodzinnym przez pięć dni w tygodniu, od poniedziałku do piątku. Dom zapewnia przede wszystkim usługi „socjalne, w tym posiłek, edukacyjne, kulturalno-oświatowe, aktywności ruchowej lub kinetyterapii, sportowo-rekreacyjne, aktywizujące społecznie (w tym wolontariat międzypokoleniowy) oraz terapii zajęciowej”¹⁷.

Program Solidarność Pokoleń

„Program obejmuje szerokie spektrum inicjatyw, których celem jest lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich osób w wieku 50 i więcej lat. Podobnie jak do tej pory, zakłada się że działania w tym zakresie podejmowane będą na wielu poziomach. Począwszy od działań rządu, przez inicjatywy władz regionalnych i lokalnych oraz pracodawców. Niezbędne są również chęci poszczególnych osób do tego, aby wydłużać swoją aktywność. Niezbędne jest również zachęcenie osób w wieku 50+ do tego, aby wydłużały one swoją aktywność zawodową. Jest to szczególnie istotne obecnie, gdy znaczna część środków, a zatem i działań w obszarze polityki rynku pracy, pozostaje w gestii władz regionalnych”¹⁸.

Kluczowym założeniem Programu Solidarność Pokoleń jest wzrost zatrudnienia osób w wieku 55–64 lata oraz utrzymanie tego wskaźnika na pozio-

¹⁶ <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/program-senior/program-senior-/> (dostęp: 30.05.2018).

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/program-solidarnosc-pokolen/> (dostęp: 30.05.2018).

mie 50%. Jest to perspektywa założona do 2020 roku. Jak wynika z założenia Programu, „głównym beneficjentem i adresatem Programu są osoby powyżej 50. roku życia. Działania kierowane są również do szerszego grona osób w różnym wieku, zarówno do osób w wieku 60+, jak i do osób, które dopiero za kilkanaście lub kilkadziesiąt lat wchodzić będą w wiek przedemerytalny (szczególnie do grupy 45+). Adresatami Programu są również określone grupy i podmioty, takie jak przedsiębiorcy, związki zawodowe, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, publiczne i niepubliczne instytucje rynku pracy, samorządy terytorialne i instytucje administracji rządowej”¹⁹. Ujęcie tych podmiotów w strategii Programu ma na celu wsparcie eksperckie i rzeczowe, zapewniające realizację warunków programowych.

Program „60+ kultura”

Program Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „60+ kultura” jest skierowany do osób powyżej 60. roku życia. Celem autorów realizowanego nieprzerwanie od 2011 roku Programu jest aktywne uczestnictwo seniorów w życiu kulturalnym, dzięki darmowym wejściom do instytucji kulturalnych na terenie całego kraju. Dzięki temu działaniu niwelowane są trzy kluczowe bariery, z którymi spotykają się starsi ludzie: finansowa, kompetencyjna i społeczna. W jeden z jesiennych weekendów „osoby, które ukończyły 60. rok życia, mogą liczyć na darmowe lub zniżkowe bilety wstępu, specjalnie przygotowane dla nich warsztaty, projekcje filmów oraz wykłady. Ma to je zachęcić do aktywnego uczestniczenia w życiu kulturalnym, dzięki wykorzystaniu oferty dostępnej w ich miejscu zamieszkania”²⁰. Do akcji włączyły się między innymi: Muzeum Narodowe w Krakowie, Muzeum Historii Katowic, Opera na Zamku w Szczecinie, Muzeum Lubelskie na Zamku, Teatr Powszechny w Warszawie, Filharmonia Pomorska w Bydgoszczy, Muzeum Wsi Lubelskiej, Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia w Katowicach, Muzeum Literackie Henryka Sienkiewicza w Poznaniu, sieć kin Multikino czy Muzeum Zamkowe w Malborku²¹.

¹⁹ Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Programu Solidarność Pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+ (M.P. 2014, poz. 115).

²⁰ <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/60-kultura-2291.php?searchresult=1&sstring=kultura+60%2B> (dostęp: 30.05.2018).

²¹ Strony internetowe wybranych Urzędów Miast w: Krakowie, Katowicach, Szczecinie, Lublinie, Warszawie, Bydgoszczy, Poznaniu i Malborku.

Uniwersytet trzeciego wieku

Uniwersytety trzeciego wieku to zinstytucjonalizowane formy zajmujące się kształceniem osób dorosłych. Mimo iż jeszcze kilka dekad temu trudno było sobie wyobrazić istnienie szkół dla seniorów, dziś na stałe wpisały się w dział kształcenia ustawicznego jako jedno z narzędzi zapobiegających dezaktywizacji osób w wieku poprodukcyjnym. Kapitał intelektualny, jakim bez wątpienia są seniorzy, to dobro, o które należy dbać, tym bardziej że charakteryzuje się tak wielką różnorodnością i wielowymiarowością²². Dzięki zajęciom na UTW słuchacze mogą pogłębiać swoją wiedzę, zdobywać nowe umiejętności oraz ćwiczyć pamięć dzięki poznawaniu nowych technik pamięciowych. „UTW w swoim zakresie tematycznym obejmują wiele różnorodnych sekcji zainteresowań z nauk technicznych, przyrodniczych, humanistycznych, a także animują życie studentów oraz pozwalają na podejmowanie działań rekreacyjnych, turystycznych i prozdrowotnych w grupie rówieśniczej”²³. W literaturze przedmiotu wskazuje się na UTW jako jedną z najszybciej rozwijających się form kształcenia, spełniającą przy tym liczne funkcje:

- badawczą (poznanie sposobu funkcjonowania seniorów w zmieniającej się rzeczywistości społecznej),
- doradczą (zdobycie opinii i refleksji zarówno na poziomie eksperckim jak i koleżeńskim),
- integracyjno-terapeutyczną (wspólne spędzanie wolnego czasu, wspólne realizowanie projektów),
- towarzyską (miejsce kontaktów z rówieśnikami),
- zdrowotno-rekreacyjną (utrzymanie odpowiednio dla wieku dobrej sytuacji zdrowotnej),
- socjalizującą (budowanie relacji z innymi słuchaczami),
- kulturoznawczą (uczestniczenie i organizowanie wydarzeń o charakterze kulturalnym),
- edukacyjną (uczestniczenie w zajęciach, wykładach, warsztatach, ćwiczeniach),
- stymulującą (zmiana zainteresowań, pogłębianie wiedzy na dany temat)²⁴.

W przestrzeni społecznej w Polsce UTW funkcjonują od czterdziestu dwóch lat. Obecnie jest zarejestrowanych w naszym kraju ponad 500 UTW,

²² Szerzej Ł. TOMCZYK: *Kapitał ludzki seniorów a jego wartość społeczna w opiniach słuchaczy cieszyńskiego Uniwersytetu III Wieku*. W: *Aktywizacja, rozwój, integracja — ku niezależnej starości*. Red. Z. SZAROTA. Kraków 2010, s. 123—140.

²³ Ł. TOMCZYK: *Rozwijanie aktywności seniorów na przykładzie uniwersytetów trzeciego wieku*. W: *Środowiskowe usługi społeczne — nowa perspektywa polityki i pedagogiki społecznej*. Red. M. GREWIŃSKI, B. SKRZYPCZAK. Warszawa 2011, s. 204.

²⁴ Ibidem.

które skupiają około 150 tys. słuchaczy, z których połowa ma więcej niż sześćdziesiąt lat²⁵.

Lubelska Szkoła Superbabci i Superdziadka

Lubelska Szkoła Superbabci i Superdziadka powstała dekadę temu jako autorski projekt dr Zofii Zaorskiej, przygotowany w Towarzystwie Wolnej Wszechnicy Polskiej Oddział w Lublinie we współpracy z Wojewódzkim Ośrodkiem Kultury. „Misją Szkoły Superbabci i Superdziadka jest wspieranie opiekunów małych dzieci w towarzystwie wnukom przede wszystkim w poznawaniu świata, zdobywaniu umiejętności ciekawej, rozwijającej zabawy oraz w podjęciu obowiązków szkolnych. w miarę możliwości uczestnicy będą docierać także do dzieci, które nie mają dobrych kontaktów z rodziną lub czasowo przebywają w szpitalach. Szkoła to miejsce, gdzie dziadkowie mogą spełnić się w swojej roli. To szansa na wzbogacenie wiedzy i umiejętności, sprzyjających prawidłowemu rozwojowi naszych wnuków. Szkoła uczy jak odpowiedzialnie pomagać rodzicom. Stawia na twórczą edukację, zabawy aktywnie angażujące dziecko i pobudzające jego ciekawość świata. Metoda warsztatowa pozwala na wymianę doświadczeń, stwarza przestrzeń do rozmowy o trudnościach, a praca w grupie jest świetną okazją do wspólnego spędzania czasu, uczy zasad pozytywnej komunikacji i rozwiązywania konfliktów”²⁶.

W pierwszym roku działalności do szkoły uczęszczało 30 babć, w kolejnych latach liczba uczestników była podobna, a na zajęciach pojawili się też pierwsi dziadkowie. Absolwenci I roku utworzyli Klub Superbabci i zaczęli współorganizować spotkania okolicznościowe, występy teatru kukiełkowego, nawiązali również kontakty z placówkami dla dzieci. Zajęcia w Szkole skierowane są do babć i dziadków wnuków w wieku 3—4 lata, a w roku 2010 roku uruchomiono grupę dla osób mających starsze wnuki w wieku 5—8 lat. Szkoła ponadto angażując seniorów w różnorodne formy aktywności, dba o ich sprawność oraz umożliwia kontakt z rówieśnikami i uczy, jak aktywnie odpoczywać²⁷.

²⁵ K. KWIECIŃSKA: *40 lat UTW w Polsce*. „Polityka Senioralna” 2016, nr 2, s. 102.

²⁶ <http://www.superbabcia.org.pl/> (dostęp: 30.05.2018).

²⁷ Ibidem.

Zakończenie

Starość to okres niezwykle istotny w życiu zarówno jednostki, jak i społeczeństwa. Zmiana struktury demograficznej determinuje konieczność skoncentrowania się na tym zagadnieniu, by był to czas na miarę możliwości seniorów równie aktywny, jak i inne okresy w życiu. Dzięki połączeniu kompetencji i wiedzy osób z różnych środowisk oferta dla seniorów jest na tyle szeroka, by każdy zgodnie ze swoimi możliwościami i potrzebami mógł się zaangażować w odpowiednie dla niego działania. Warto mieć na uwadze fakt, iż „aktywność osób w starszym wieku zapobiega samotności i izolacji społecznej, a także umożliwia utrzymanie niezależności do późnych lat”²⁸. Przedstawione zatem działania na rzecz osób starszych są wskazaniem na podmiotowe inicjatywy na rzecz aktywizacji seniorów w społeczeństwie.

Tak szeroka prezentacja programów skierowanych do seniorów potwierdza, iż w Polsce wielką wagę przykładana jest do roli seniorów w społeczeństwie oraz organizuje się dla nich liczne działania aktywizujące. Taki kierunek w polityce senioralnej wydaje się jedynym słusznym i wartościowym w sytuacji postępującego starzenia się społeczeństwa.

Bibliografia

- BIEŃ B.: *Proces starzenia się człowieka*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej. Podręcznik dla lekarzy i studentów*. Red. T. GRODZICKI, J. KOCEMBA, A. SKALSKA. Gdańsk 2006.
- DZIĘGIELEWSKA M.: *Aktywność społeczna i edukacyjna w fazie starości*. W: *Podstawy gerontologii społecznej*. Red. B. SZATUR-JAWORSKA, P. BŁĘDOWSKI, M. DZIĘGIELEWSKA. Warszawa 2006.
- GRYGLEWSKA B.: *Prewencja gerontologiczna*. W: *Podstawy gerontologii społecznej*. Red. B. SZATUR-JAWORSKA, P. BŁĘDOWSKI, M. DZIĘGIELEWSKA. Warszawa 2006.
- <http://www.mkidn.gov.pl/pages/posts/60-kultura-2291.php?searchresult=1&sstring=kultura+60%2B> (dostęp: 30.05.2018).
- <http://www.superbabcia.org.pl/> (dostęp: 30.05.2018).
- <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/program-senior/program-senior-/> (dostęp: 30.05.2018).

---

²⁸ M. KACZMARCZYK, E. TRAFIALEK: *Aktywizacja osób w starszym wieku jako szansa na pomyślne starzenie*. „Gerontologia Polska” 2007, T. 15, nr 4, s. 118.

- <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/program-solidarnosc-pokolen/> (dostęp: 30.05.2018).
- <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/rzadowy-program-asos/> (dostęp: 30.05.2018).
- KACZMARCZYK M., TRAFIALEK E.: *Aktywizacja osób w starszym wieku jako szansa na pomyślne starzenie*. „Gerontologia Polska” 2007, T. 15, nr 4.
- KLEIBER M.: *Memoriał Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN dla najwyższych władz Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie programu działań na rzecz poprawy sytuacji ludzi w starszym wieku*. Warszawa 2008 — <http://www.prognozy.pan.pl/index.php/component/content/article?id=64:starzenie-sie-spoleczenstwa> (dostęp: 30.05.2018).
- KWIECIŃSKA K.: *40 lat UTW w Polsce*. „Polityka Senioralna” 2016, nr 2.
- LESZCZYŃSKA-REJCHERT A.: *Człowiek starszy i jego wspomaganie — w stronę pedagogiki starości*. Olsztyn 2010.
- PĘDICH W.: *Procesy starzenia się człowieka*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej. Podręcznik dla lekarzy i studentów*. Red. T. GRODZICKI, J. KOCEMBA, A. SKALSKA. Gdańsk 2006.
- PIKUŁA N.: *Senior w przestrzeni społecznej*. Warszawa 2013.
- STEUDEN S.: *Psychologia starzenia się i starości*. Warszawa 2011.
- SZATUR-JAWORSKA B.: *Fazy starości w cyklu życia człowieka — ogólna charakterystyka*. W: *Podstawy gerontologii społecznej*. Red. B. SZATUR-JAWORSKA, P. BŁĘDOWSKI, M. DZIĘGIELEWSKA. Warszawa 2006.
- SZCZUCKA-KUBISZ N.: *Z raportów ONZ — jesteśmy coraz starsi*. „Wiedza i Życie” 2000, nr 6.
- TOBIASZ-ADAMCZYK B.: *Społeczne aspekty starzenia się i starości*. W: *Geriatrya z elementami gerontologii ogólnej. Podręcznik dla lekarzy i studentów*. Red. T. GRODZICKI, J. KOCEMBA, A. SKALSKA. Gdańsk 2006.
- TOMCZYK Ł.: *Kapitał ludzki seniorów a jego wartość społeczna w opiniach słuchaczy cieszyńskiego Uniwersytetu III Wieku*. W: *Aktywizacja, rozwój, integracja — ku niezależnej starości*. Red. Z. SZAROTA. Kraków 2010.
- TOMCZYK Ł.: *Rozwijanie aktywności seniorów na przykładzie uniwersytetów trzeciego wieku*. W: *Środowiskowe usługi społeczne — nowa perspektywa polityki i pedagogiki społecznej*. Red. M. GREWIŃSKI, B. SKRZYPCZAK. Warszawa 2011.
- Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie ustanowienia Programu Solidarność pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+ (M.P. 2014, poz. 115).
- WIZNER B.: *Prewencja gerontologiczna*. W: *Podstawy gerontologii społecznej*. Red. B. SZATUR-JAWORSKA, P. BŁĘDOWSKI, M. DZIĘGIELEWSKA. Warszawa 2006.
- Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014—2020. Załącznik do uchwały Nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 roku w sprawie przyjęcia dokumentu Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014—2020 (M.P. 2014, poz. 118).

Magdalena Boczkowska, dr, adiunkt w Zakładzie Metodologii Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zainteresowania naukowe: orientacje ilościowe w badaniach pedagogicznych; problematyka zachowań zdrowotnych i ich uwarunkowań w różnych grupach społecznych.

Anna Lada, dr, adiunkt w Zakładzie Pracy Socjalnej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Zainteresowania naukowe: praca socjalna (współczesne wyzwania pracy socjalnej, gerontologia, wolontariat), pedagogika społeczna (współczesne ryzyka i wyzwania społeczne: społeczeństwo senioralne, marginalizacja, rynek zatrudnienia).